

ANTİK ÇAĞIN EN ÖNEMLİ EĞİTİM KURUMU; GYMNASİONLAR

Ahmet YARAŞ *

GİRİŞ

Bugün olduğu gibi antik dünyada da insan yaşamı için en çok gereksinim duyulan işlevlerden biri, hiç kuşkusuz eğitim-öğretimdir.

İnsanoğlu yerleşik hayata geçmesiyle birlikte, o güne kadar kendisine lazım olan ve farkında olmadan öğrendiği bazı bilgileri, sistemli bir şekilde alma veya başkaları tarafından kendisine, çocuklarına verme ihtiyacını duydu. Söz konusu edilen işte bu sistemli eğitimin Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Bir başka deyişle; Eğitim Bilimleri'nin ilk kaynaklarını Yakın Doğu ve Mısır kültürlerinde aramak gerekir. Bugüne kadar hatta halen yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen pek çok materyal bu tezi desteklemektedir.

Bütün bunlarla birlikte, antik çağda birçok konuda olduğu gibi eğitimin sistemli bir şekilde verilmeye başlanması, belirli bir düşünceyi destekleyen okulların kurulması, batı uygarlığının kendilerine miras edindiği Grek ve Roma kültürlerinde başlamış, şekillenmiş ve bazı değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün pek çok batılı bilim adamı, Grekler'in ulaştığı yüksek uygarlık seviyesini, Grek eğitimine bağlar.

Grek eğitim modelinin temelini oluşturan "Kalokagathia" (Καλοκαγαθία) yani hem ruh hem de bedenen ideal olma (iyi ve güzel) düşüncesi, uzun yıllar devam etmiştir¹. Bu ideal, toplumun sosyal açıdan gelişmesinde de büyük rol oynamıştır. Eğitimdeki bu idealizm,

* Ahmet YARAŞ, Arkeolog, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 34400 Sultanahmet, İSTANBUL
(1) Aytaç 1972, 18; Marrou 1957

topluma ve ortaya koydukları sanat eserlerine, yüzyıllar boyunca yol gösterici olmuştur.

Antik çağda Sophistler (M.Ö. V.yüzyıl), Sokrates (M.Ö. 470-399), Platon (M.Ö. 425-347), Aristoteles (M.Ö. 384-322), Ksenophon (M.Ö. 445-355) gibi Grek bilginleri; M.T.Çicero (M.Ö. 106-43), L.A. Seneca (M.Ö. 4-M.S. 65), M.F. Quintilianus (M.S. 33/35-96), Plutarkhos (M.S. 46-120) gibi Roma düşünürleri, eğitim sistemleri hakkında birçok tez ileri sürmüşlerdir. Bunun yanında kendi görüş ve düşüncelerini yayacak okullar kurmuşlar ve değişik okullarda bu amaçla yönetici ve eğitmen görevlerini üstlenmişlerdir. Daha sonra uzun yıllar, “Gymnasion” olarak anılacak olan okullar, özellikle Grek düşünürlerinin bir ideal çerçevesinde kurup, yaşamasına katkıda buldukları, eğitim kurumlarıdır.

GYMNASİONUN KELİME ANLAMI (ETİMOLOJİSİ)

Gymnasion kelimesi Grekçe gymnos (Γυμνός) yani “çıplaklar” anlamına gelen çoğul sıfattan türemiştir. Kelime, önceleri bu şekilde (çoğul anlamda) kullanılırken daha sonraları tekil olarak gymnasion (Γυμνάσιον) şeklini alarak belirli bir formdaki yapılar için kullanılmaya başlanmıştır².

Antik Sparta kültüründen kaynaklanan eğitimlerini çıplak yapma geleneği, yapı için kullanılan terimi de etkilemiş, tüm antik çağ boyunca bu şekilde anılmıştır. Yani gymnasion yapısının orijinal kullanım fonksiyonu, kelimenin etimolojisine de yansımıştır.

GELİŞİMİ

Birçok antik yazar ve düşünürün belirttiği gibi; antik Grek kentleri için tapınaklar, agoralar, nymphaeumlar ne kadar önemliyse, gymnasion yapısı da bir şehir için o kadar vazgeçilmez unsurlardan biridir. Bu nedenle özellikle şehir planlamacılığına dair bilgiler aktaran Grek dü-

(2) Gymnasion terimi Roma dünyasında “Gymnasium” olarak anılmaya başlayacaktır. Terim daha sonraki yüzyıllardan günümüze kadar kullanım görmüştür. Bugün Almanya gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinde, Türkiye’deki liselere (Lycie-Lykeion) denk okullar aynı adla eğitim vermektedir.

şünürleri kenti gymnasionsuz düşünemez³.

Antik çağda gymnasionların bir kurum olarak ilk kez Dorlar tarafından kurulduğunu ileri süren Oehler, ilk gymnasionların M.Ö. VII. yüzyılda yapılmaya başladığını iddia eder⁴. Gerçekten de bugüne kadar arkeolojik verilerden ve antik kaynaklardan saptanabilen en erken gymnasionların Atina'da (Akademia, Lykeion ve Kynosarges) saptanmış olmasına karşılık, gymnasion Girit ve Sparta kökenlidir⁵

Girit saraylarında bazı mekanların eğitim amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Duvarlarda atletik mücadelelerle ilgili fresklerin izleri bugüne kadar ulaşımıştır. Fakat bu tasvirler, gerçek anlamda bir gymnasionun varlığını kanıtlamaya yeterli değildir. Sparta'nın ise, çok katı ve sert bir eğitim anlayışına sahip olduğunu biliyoruz. Lykourgos'un Anayasası'nda görüleceği üzere; eş seçimi, evlilikler, doğum ve çocukların eğitimi hep belirli kurallara göre yapılıyordu⁶. Bütün bunlara karşılık ne yazık ki, bugüne kadar Girit'te olduğu gibi Sparta'da da gymnasion olabilecek hiçbir yapı izine rastlanmamıştır. Ayrıca hiçbir antik yazarın eserinde de , Girit ve Sparta gymnasionları hakkında tek bir anekdota rastlanmamıştır.

Gymnasion fikrinin ilk kez kent meydanında veya agora ortasında, gençlerin sportif mücadeleleri ve onları izleyen kent vatandaşlarının organizasyonu ile doğduğu sanılmaktadır⁷. Erken dönemlerde askerliğe yö-

(3) Dönemin gezginlerini dahi şaşkınlığa uğratabilecek kadar her şehirde gymnasion yapma geleneği, antik yazarların eserlerine de yansımıştır. M.Ö. VI. yüzyılda yaşayan barbar gözlemci Anakharsis, Yunanistan'ı ziyaret ettiği sırada, Grekler'in atletizm çalışmalarını şaşkınlıkla izlemiştir. "Grekler'in bütün şehirlerinde her gün deli gibi koştuıkları belli bir yer bulunmaktadır" diye sözünü ettiği yer büyük olasılıkla Grek gymnasionlarının ilk evreleri olmalıdır (Dio Chrys. Or. XXXII, 44). Plutarchos, "Duvarsız, kültürsüz, kralsız, evsiz, parasız, tiyatrosuz ve gymnasionsuz şehirlere kent demek güçtür" der (Plut. Adr. Colot 31, 1125 D-E). M.S. II.yüzyılda yaşayan Mysialı Aristides ise Küçük Asya'daki imparatorluğa bağlı şehirlerdeki yapıları sayarken, gymnasionları liste başında anar (Aristides. Or. XIV). M.S. II. yüzyılın sonlarında yaşayan Pausanias ise, sık sık yaptığı kent kriterlerinin birinde; "Phokis'in bir şehri olan Panopeus ki, buna kent denebilir mi?; çünkü ne hükümet daireleri, ne gymnasionu, ne tiyatrosu, ne agorası ne de çeşmesi var" der (Paus. X. 4. 1). Antik çağda kentün en önemli öğelerinden biri olarak karşımıza çıkan gymnasionlar, daha birçok antik yazarın eserine değişik şekilde yansımıştır.

(4) Oehler 1912: 2008

(5) Delorme 1986 : 156 ; O'na göre, gymnasionun Dor gelenekleri veya Panhelenik oyunlarla bir ilgisi olmayıp, aslında antik Grek şehirlerinin oluşumuna yol açan politik ve sosyal olayların bir sonucudur. Ordudaki Phalanx (dizili asker) sayısı artınca vatandaşların rasyonel bir askeri eğitimden geçmeleri gerektiğinden bu amaç için kullanılacak yapılara ihtiyaç duyulduğundan inşa edilmeye başlanmıştır.

(6) Plut. Lyk. XV vd. ; Xenophon, Cyropaedia I-II (Trans. W.Miller) Loeb, 1960 Yaşam felsefeleri, ortaya koydukları mimari yapıları da basit gösterişten uzak yapılmasını gerektirdiğinden günümüze pek bir buluntunun kalmaması olağan karşılanmalıdır.

nelik fiziksel eğitim söz konusu olduğu için oyunlar ve yarışmalar büyük bir heyecanla izleniyor olmalıydı. Ayrıca büyük bir olasılıkla da sporcuları özendireceği düşünülerek, izlenmesi isteniyor olmalıydı⁸. Kent merkezinde, düz bir alanda mücadele eden gençleri ve bunları nisbeten daha yüksek bir yerde izleyen vatandaşlar için özel bir kompleks yapma ihtiyacı doğdu⁹ (Resim: 1).

İlk dönemlerde-yapı düşüncesinin kökeninden kaynaklanan-sadece vücudun dayanıklılığına yönelik eğitim, M.Ö. VI. yüzyıldan sonra Sopheistler ve Sokrates ile birlikte, farklı bir nitelik kazanmaya başladı. Bu dönemden itibaren, ağaç altında birşeyler anlatan adam, öğretmen; onu dinleyen gençler ise, öğrenci olduklarının bilincine varmalarıyla belirli bir mekana ihtiyaç duydular. İşte hemen hemen aynı dönemlerde gerçek anlamda kurumsallaşmaya başlayan ve gençlerin devam etmeğe başladığı basit gymnasium yapıları bu ihtiyacı da karşılamaya başladı. Bu şekilde, gymnasium yapıları, fiziksel eğitim ile birlikte zihinsel eğitimin verildiği bugünkü anlamda okul kimliğini kazandı. Değişik dönemlerde ve yerleşimlerde bu iki kavramdan (fiziksel-zihinsel) biri diğerine oranla daha az veya daha fazla önemsendiği olmuştur. Fakat şu bir gerçektir ki, Grek gymnasiumları bu dönemden itibaren az veya çok bu iki eğitimi her zaman iç içe yaşamıştır.

Antik gymnasium yapıları gelişimi bu konuda çalışanlar tarafından genellikle dört evrede incelenirler:

1. Yalnız dromoslu (Δρομος) yapı,
2. Atina'nın üç eski gymnasiumunun dahil olduğu Arkaik Evre,
3. M.Ö. IV. ve II. yüzyıllar arasındaki Hellenik ve Hellenistik Evre,
4. Grek ve Roma evresi,

(7) Wycherley 1986: 114

(8) J. Delorme'un belirttiği gibi (dn. 5) ilk dönemlerde sağlıklı bir toplumla birlikte düzenli manevra kabiliyeti yüksek bir ordu oluşturmak da amaçlanmış olmalıdır.

(9) Daha sonraları söz konusu bu ihtiyaç kent halkını, eğitim yapısı ve becerilerinin sergilendiği yerlere, yani gymnasium-stadion komplekslerinin yapımına yöneltti. Gymnasiumlarda zihinsel ve fiziksel eğitim alan genç, stadiyonlarda izleyicilerin önünde beceri ve yeteneklerini sergileyebiliyordu.

(10) Oehler 1912: 2008: XIX. yüzyıl başlarındaki ilk araştırmalarda gymnasiumun evrimi bu şekilde tahmin edilmesine karşın değişik bölgelerde farklı gelişim göstermiş olmalıdır.

Schneider¹¹ de Fougères gibi dört evrenin varlığını savunur;

1. Sparta'daki dromoslu yapılar

2. Yunanistan'ın öteki bölgelerinde Pers Savaşları'na kadar inşa edilen gymnasium ve palaestralar

3. Pers Savaşları'ndan Büyük İskender'e kadar jimnastik çalışma okulları

4. Hellenistik ve Roma Çağı'nın jimnastik okulları

Oehler¹² ise yapının organik gelişimi açısından değil, kullanım işlevinin gelişimi açısından, dörde ayırır:

1. Çalışma alanı olarak gymnasium (şenlikler için hazırlık ve pratik alanı)

2. Jimnastik alanı olarak

3. Öğrenim kurumu olarak

4. Açık şenlik alanı olarak gymnasium

Gymnasiumlar bütün bu ayrımlara karşın, değişik kentlerde (bölgelerde) ekonomik, coğrafi ve sosyo-kültürel etmenler nedeniyle farklı biçim ve boyutlarda inşa edilmiş ve kullanılmıştır. Bundan dolayı özellikle Grek gymnasiumları hakkında otorite olarak kabul edilen J. Delorme'nin yaptığı gibi, Grek gymnasiumlarını başlıca iki evrede incelemek akılcıdır¹³. Mimari açıdan basit olan ilk dönem, ağır bir eksersiz yeri, genişçe bir avlu, koşu pisti (dromos) tuvalet ve aletleri koymak için birkaç oda ve gezi yeri için portiklerden oluşan dağınık ve basit yapılardan oluşmalıydı. Yapının ikinci evresinde-ki bu MÖ.V. yüzyıl sonlarından itibaren- yapının kompleksleştiği her mekanın belirli bir işlev yüklendiği ve şehir içinde belirli bir konuma ulaştığı dönemdir.

Klasik Çağ'da çok kesin hatlarla ayrılmaya bile, kendine özgü mimari bir karakter kazanan gymnasiumlar, Hellenistik Çağ'da sosyal ya-

(11,12) Oehler 1912: 2008: XIX. yüzyıl başlarındaki ilk araştırmalarda gymnasiumun evrimi bu şekilde tahmin edilmesine karşın değişik bölgelerde farklı gelişim göstermiş olmalıdır.

(13) Delorme 1960: 418

şamın merkezi ve buluşma yeri haline gelmesiyle gymnasiondaki eğitim metodları da değişmeye başlamıştır. Bu çağda varolan Sophistik ve Sokratik dersler, gymnasiona entelektüel bir boyut getirdi. Böylelikle gymnasionlar, yalnızca jimnastik alanı olmaktan çıkıp, bugünkü batılı anlamda, akademi kimliğine büründü. Her mekan belirli bir işlevi yüklenmeye başladı. Bu şekilde gymnasionların çok gösterişli, planlı yapılar haline geldiği gözlenir.

GENEL PLANI VE BÖLÜMLERİ

Klasik gymnasion yapılarında hiç kuşkusuz en önemli yeri palaestra (Παλαιστρα) kaplar, özellikle geç dönemlere doğru gymnasion ile palaestra kavramları o kadar iç içe girmiştir ki, çoğu zaman aynı yapı için her iki terim de kullanılmıştır. Fakat kısaca şu söylenebilir; gymnasion kompleksleri, etrafında bazen dört, bazen üç, bazen de iki yanını çeviren sütunlu portiklerle çevrili palaestrasız düşünülemez¹⁵ (Resim: 2-3).

Grek gymnasionunda en önemli yapı ögesi ephebeion (Ἐφηβειον) du¹⁶. Ephebeionlar genellikle gymnasionun kuzey kanadının ortasına yapılıyordu. Vitruvius kuzey kanatta ephebeionu ortada, oturulacak yerleri olan eksedra olarak tanımlayarak burada retorik ve filozofik tartışmaların yapıldığını belirtir¹⁷. Ephebeionların genellikle güneye bakan cephesi açık olup değişik sayılarda olabilen destek sütunları üst konstrüksiyonu taşır. Bu şekilde ephebeionun hem aydınlatılması hem de palaestrayı görmesi sağlanmıştır. Diğer üç duvarın önünde taş, mermer veya ahşap banklar bulunur (Resim: 4).

(14) Delorme 1986: 156

(15) Palaestra ile gymnasion arasındaki terminolojik probleme antik yazarların eserlerinde de rastlanır. Vitruvius atletik alanların tarifinde gymnasion terimini hiç kullanmazken (Vit. VI. II. I). M. S. II. yüzyılda ilk kez Pausanias, gymnasion ile palaestra yapılarının fonksiyon açısından ayrıldığını açıklar (Paus. V. 15. 8).

Terminolojik sorunlar bir yana bırakılırsa -çok belirgin olmasa da-aralarında temel üç fark vardır:

1. Gymnasion, resmi bir yapı veya alan; palaestra ise özeldir.

2. Gymnasionlar her yaşta vatandaşın kullanabileceği zihinsel ve fiziksel eğitimin verildiği yerlerdir; palaestralarda ise genellikle fiziksel eğitim yapılır.

3. Her iki yapı da eğitim amaçlı olmasına karşın, palaestralar gymnasion içinde entegre olup, yalnız da düşünülebilir. Fakat palaestrasız gymnasion düşünülemez.

(16) Delorme 1986: 160; Bazı kaynaklarda ephebeionlar "akroterion" olarak da geçmektedir.

(17) Vit. V. 11.2; Bu tanımlama bazı araştırmacıları ephebeion için "ephebik eksedra" terimini kullanmaya itmiştir.

Gymnasionun kuzey kanadına sıralanmış önemli bir diğer mekan gençlerin silah ve giysilerini çıkarıp giydikleri apodyterion (Ἀποδυτήριον) dur¹⁸. Delorme, apodyterionların erken dönemlerde ephebeion işlevi gördüğünü iddia eder. O'na göre fiziksel eğitimin ağırlıklı yapıldığı dönemlerde, yalnız apodyterion vardı. Daha sonraki dönemlerde ephebeion yapılmış olmalıdır¹⁹.

Grekk gymnasionlarında ayrıca; pankreasçılar için korykeion (Κόρυκειον) adı verilen antreman salonları; güreşçiler için konisterion (Κόνιστήριον) ; vücudun yağ ile ovulduğu elaiothesion (Ἐλαιοθεσιον); top oyununun oynandığı sphairisterion (Σφαιριστήριον); banyo yapılabilecek loutron (Λουτρόν) gibi bazı mekanlar bulunuyordu. Roma Çağı'nda dönemin ihtiyaç ve geleneklerine uyularak sıcak su yapıya girmiş, böylece thermallerin yapımı için ilk adım atılmıştır. Bu dönemle birlikte Vitruvius'un gymnasion/palaestra planında da bulunan frigida lavatio, frigidarium, concamerata sudatio, locanicum, calda lavatio gibi mekanlar inşa edilmeye başlanmıştır.

Tek veya çift portiklerdeki ksystos (Ξυστός) (dromos) ve pistleri erken dönemlerden itibaren gymnasionların vazgeçilmez ögesi olmuşlardır²⁰ (Resim: 6).

Grekk gymnasionlarında kütüphanelere ait mekanların büyük önem taşıdığı, ele geçirilen epigrafik buluntular ve arkeolojik kalıntılardan gözlenir²¹.

Klasik Çağ'dan itibaren bu donanımıyla kent yaşamında büyük rol oynayan gymnasionlar, acaba şehrin nerelerine yapılıyordu?

KENT İÇİNDEKİ KONUMU

İlk gymnasionlar antik düşünürlerin ve dönemin eğitim anlayışıyla, kent surlarının hemen dışına yapılmıştır. Bundaki amaç gençleri kentin

(18) Delorme 1986: 156-160; Apodyterionların bazan dinlenme salonu olarak kullanıldığı da saptanmıştır.

(19) Delorme 1960: 320 vd. ; gerçekten de bazı vazo resimlerindeki betimlemelerden ephebeionların apodyterion işlevi de gördükleri gözlenir (Resim: 5).

(20) Delorme 1986: 160; Yegül 1992: 17.

(21) Forbes 1945: 36; İskenderiye, Rhodos, Pergamon, Teos, Halikarnassos, Smyrna ve Mylasa gymnasionlarında büyük kütüphanelerin varlığı bilinir.

7

sosyo-ekonomik yaşamındaki çirkinliklerinden uzak tutmaktı²². Genellikle kutsal alanlar, su kaynakları, ağaçlıklı alanlar ve kente giden ana yolların üzerine yapılmaya özen gösteriliyordu²³.

Arkaik ve Klasik çağlar boyunca kent dışında yapılan gymnasionlar, Hellenistik Çağ'da değişen eğitim anlayışıyla birlikte, kent içinde yapılmaya başlandı. Bunda eğitime, entellektüel açıdan önem verilmesi büyük rol oynamıştır. Gymnasionlar bu dönemden itibaren kentteki sosyal yaşamın odak yerlerinden biri haline geldi.

Hellenistik Çağ'dan sonra kent içine inşa edilen gymnasion yapıları, açık formdan kapalı forma geçmek zorunda kalmışlardır. Bundan dolayı da koşu yolu gibi geleneksel bazı mimari öğelerin nerelere yapılacağı problemleri ortaya çıkmıştır²⁴. Bu nedenle gymnasionlar belli bazı yapılarla çok amaçlı kompleksler halinde düşünülerek yapılmışlardır. Başlıca Herakles ve Hermes gibi tanrı kültlerine yakınlıkları da ilgi çekici bir başka noktadır.

Gymnasionların büyüklüğü veya anıtsal planlanması kentlere göre değişiklik gösteriyordu. Rhodos, Pergamon, Antiochia, Aleksendria gibi büyük kültür metropollerinde ve kutsal yerleşmelerde doğal olarak oldukça büyük inşa edilmişlerdir. Kentin topografik konumu gymnasion kompleksinin şekillenmesinde büyük rol oynuyordu. Genelde düz alan tercih edilirken (Priene gymnasionları (Resim: 9), Miletos Hellenistik Gymnasion (Resim: 10); teraslama yöntemiyle farklı katlarda yapıldığı da görülür (Pergamon Gymnasionu) (Resim: 11).

Yapı malzemesi olarak genellikle yerel olanaklardan yararlanıldığı, kentin ve dönemin ekonomik koşullarının belirleyici olduğu bilinmektedir. Erken dönem gymnasionları kent dışında yapıldığından ve genellikle ahşap malzeme kullanıldığından, günümüze pek kalıntı kalmamıştır. Geç döneme ait gymnasionlar ise bugünkü sit alanları içinde kalması ve yerel taş ve mermer kullanılmasından dolayı çok tahrip olmasına karşın günümüze ulaşmışlardır.

(22) Platon ve Aristoteles Grek gymnasionlarını kent dışında yeşil bir park atmosferinde düşünmüş, Akademia ve Lykeion gymnasionlarında gerçeğe dönüştürmüşlerdir. Delorme 1986: 162; M. Ö. III. yüzyıla kadar gymnasionlar Syrakuzai dışında kent içinde inşa edilmişlerdir.

(23) Travlos 1971; Atina'daki Akademia, Lykeion ve Kynosorges gymnasionları da bu geleneğe sadık kalınarak yapılmıştır.

(24) Bu gibi sorunları her kent değişik şekilde çözümlenmiştir. Bazıları özellikle stadionun yanında inşa ederken (Priene Aşağı Gymnasion (Resim: 8) (Krischen 1923-24: 133-150), bazıları da ana kavşakların üzerine kurulmuştur; Nikaia (Strab. Geo. XII. 566, Alexandria, Miletos, Priene Yukarı Gymnasion (Yegül 1992: 9).

COĞRAFI YAYILIMI

İlk dönemlerde Kıta Yunanistan'da yoğunlaşan gymnasionlar önce adalar ve bu yolla Anadolu'ya sonra İtalya Yarımadası'na ve Kuzey Afrika kıyılarına kadar yayılmış, tüm Akdeniz'i kuşatmıştır²⁵. Gymnasionlar, ülkelerinden uzak kalan Grek vatandaşlarının buluşma, kültürlerini koruma hatta yayma amacını taşıyan bugünkü anlamda bir enstitü işlevi taşıyordu. Bütün Hellen unsurlarını bir yapı etrafında toplayan bir kurum olma durumundaydı²⁶. Gymnasionun inşası, yabancı bir halkın Hellenleştirilmesinin başlangıcı anlamına da geliyordu. Delorme, antik çağda gymnasionların dağılımının Hellenizm'in gelişimi ile eşdeğer olduğuna inanır. Hellenizm'in her gerileyişinde gymnasionların sayılarında azalma görülür. Hatta Grek egemenliğinin son bulduğu her kentte, ilk olarak gymnasionların yıkıldığı tesbit edilebilir²⁷. Zaman zaman Grek vatandaşlarının iş çıkışında kendi kimliklerini buldukları, kendilerini üstün hissetmelerini sağlayan bir kurum işlevi gördüğünden, bu evrimi olağan karşılamak gerekir.

M.Ö. IV. yüzyıla kadar sayısı nisbeten az olan gymnasionların mimarisi de oldukça basitti. Hellen geleneklerini tam olarak benimseyen kentlerde bulunuyordu. Grekler'in deyişiyle "Barbarlar" tarafından kabul görmüyordu.

M.Ö. III. yüzyılda Grek şehirlerinin artmasıyla gymnasion sayısında da büyük artış olduğu gözlenir. Adalar, Anadolu, Mısır, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz sınırlarındaki kolonize olmamış yerli halkın yaşadığı kentlerde de Hellenizm'in etkisiyle inşa edildiği saptanmıştır.

M.Ö. II. yüzyılda gymnasionlar daima şehir içinde önemli bir yapı ögesi olarak karşımıza çıkar. Yüzyılın ortasından itibaren Thermallerle palaestraları birleştirme çabaları, Grek geleneklerine ters düşmesine karşın, filizlenmeye başlamıştır²⁸.

M.Ö. I. yüzyılda ise, çağın sosyo-ekonomik durumuna paralel olarak gymnasion yapısının niteliğinde ve sayısında azalma olduğu görülür.

(25) Delorme 1960: 421 Bu döneme kadar yapıların büyük çoğunluğu ticarete açık yarımada, adalar ve Grekler'in uzun zamandan beri kolonize ettikleri şehirlerde bulunuyordu.

(26) Oehler 1912: 2025

(27) Delorme 1960: 425

(28) Delorme 1986: 168; Grek gymnasionuna ilk kez M. Ö. II. yüzyılın ilk çeyreğinde, Delos Gymnasionu'nda therme eklenmiştir. Fakat aynı dönemlerde Delos Adası'nda büyük bir İtalyan kolonisinin yaşadığı unutulmamalıdır.

Roma Çağı'nda genellikle Grek jimnastiğine ve atletizmine duydukları antipati nedeniyle, ancak Cumhuriyet Çağı'nda Roma kültürüne girebilmiştir. Roma düşünürlerince sık sık eleştirilen gymnasium, Roma Uygarlığı'nda ilk kez İmparator Nero (M.S. 54-68) tarafından kurulmuştur. Traian (M.S. 98-117) zamanında yaptırıldığı, Grek hayranı Hadrian' (M.S. 117-138) in bu tip yapıları desteklediği bilinmektedir²⁹.

Antik Grek sosyo-kültürel yaşamına damgasını vuran ve halen etkileri günümüze kadar ulaşan Grek eğitim anlayışı ve onun en önemli kurumu olan gymnasiumlar, Kıta Yunanistan, Adalar, ve Anadolu başta olmak üzere tek tek her açıdan incelenmeye değer, oldukça geniş bir konudur.

Antik Anadolu kentlerinde halen birçok gizemleri saklayan yarı resmi, söz konusu bu kurumların kazı ve araştırmaları ivedilikle tamamlanmalı, bilim dünyasına sunulmalıdır. Ancak bu şekilde yaratılan olağanüstü eserler daha bir anlam kazanacak ve değerlendirilecektir.

KAYNAKÇA

Antik Eserler

DO CHRYSOSTOMOS. *Orationes* (trans. H. L. Crosby) Loeb, 1933

PAUSANIAS, *Description of Greece* (trans. W. H. S. Jones) Loeb, 1918

PLUTARCHOS, *Plutarch's Lives, Themistochles and Camillus Aristiedes and Cato Major Cimon and Luculus* (trans. B. Perrin) Loeb, 1959.

STRABON, *Coğrafya, Anadolu XII-XIII-XIV* (çev. A. Pekman) İstanbul, 1987.

VITRUVIUS, *Mimarlık Üzerine On Kitap* (Çev. S. Güven) İstanbul, 1990

Diğer Eserler

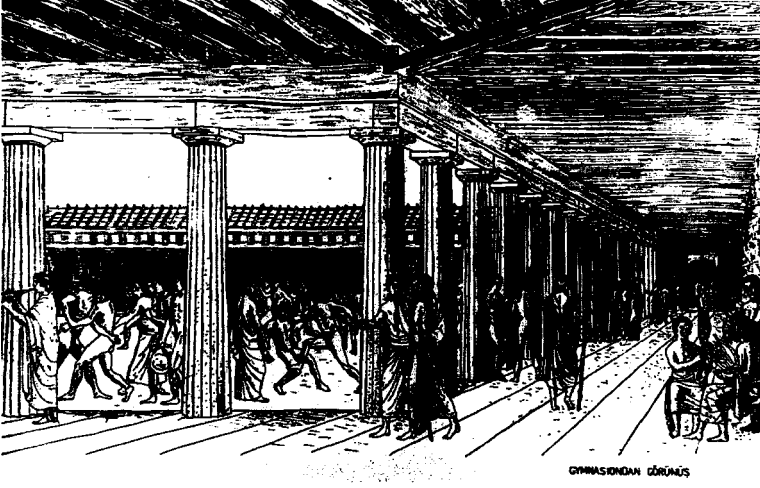
AYTAÇ, K., *Avrupa Eğitimi tarihi, Antik Çağdan 19 yüzyılın Sonuna Kadar Ankara*, 1972.

DELORME, J., *Gynasion. etude Sur les monuments consacres a L'edukcation in Grece, Paris 1960.*

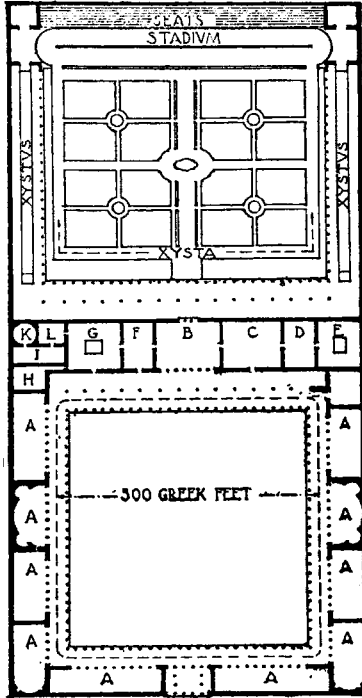
DELORME, J. "Gymnasium" *Reallexikon für Antike und Christentum* 13, 1986, 155-175.

(29) Roma Çağı'nda gymnasium-therme başlıbaşına bir konu olup gerek mimarisi (Yegül 19) gerekse Roma imparatorlarının bu yapılara bakış açısı ileride ele alınacaktır.

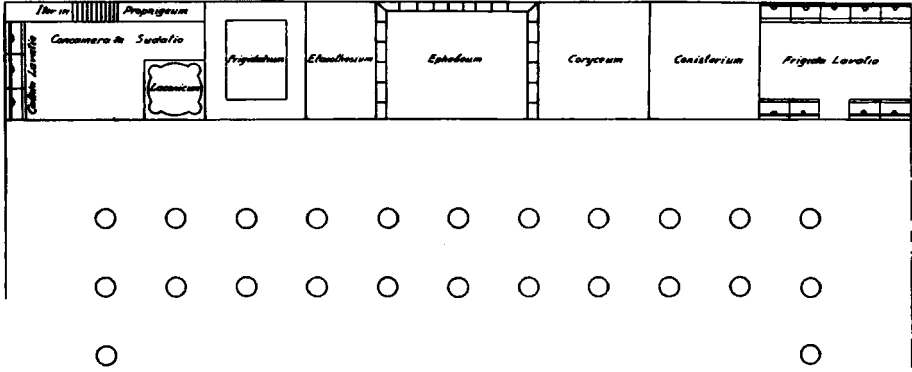
- FORBES, C. A., "Expanded uses of the Greek Gymnasium", *Classical Philology* XL, 1945, 32-42.
- KRISCHEN, F., "Das Hellenistische Gymnasium von Priene", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Institut* 38-39., 1923-24, 133-150.
- MARROU, H. I., *Geschichte der Erziehung im Klassischen Altertum* Freiburg, 1957.
- OEHLER, J., "Gymnasium" *Real-Encyclopedia der Klassischen Altertums Wissenschaften* (ed. Pauly, P. Wissowa, G. Kroll, W. VII-2, 2004-2026
- TRAVLOS, J., *Bildlexikon zur Topographie des Antiken Athen*, Tübingen, 1971.
- WYCHERLEY, R. E., *Antik Kentler Nasıl Kuruldu*, (Çev. N. Nirven, N. Başgelen), İstanbul, 1986.
- YEGÜL, F., *Baths and Bathing in Classical Antiquity*, New York, 1992
- ZCHIETZCHMANN, W., *Wettkamp und Übungsstätten in Griechenland II, Palaestra-Gymnasion*, Stuttgart, 1961.

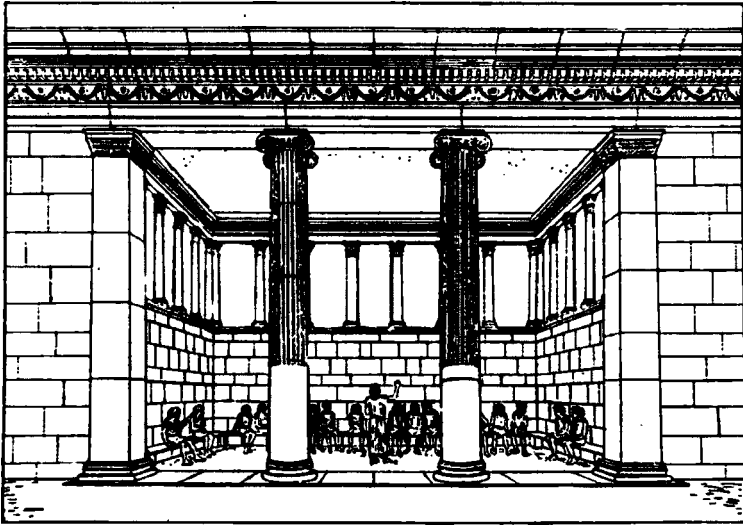
Resim 1: Gymnasiondan genel bir görünüş

Resim 2: Vitruvius'un gymnasion planı

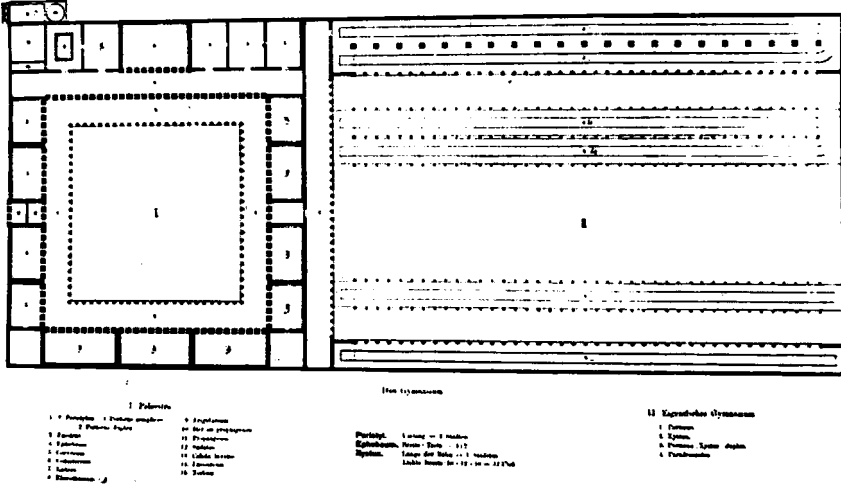
Resim 3: Vitruvius'a göre kompleksin kuzeyindeki mekanlar (Delorme 1960: fig. 68)

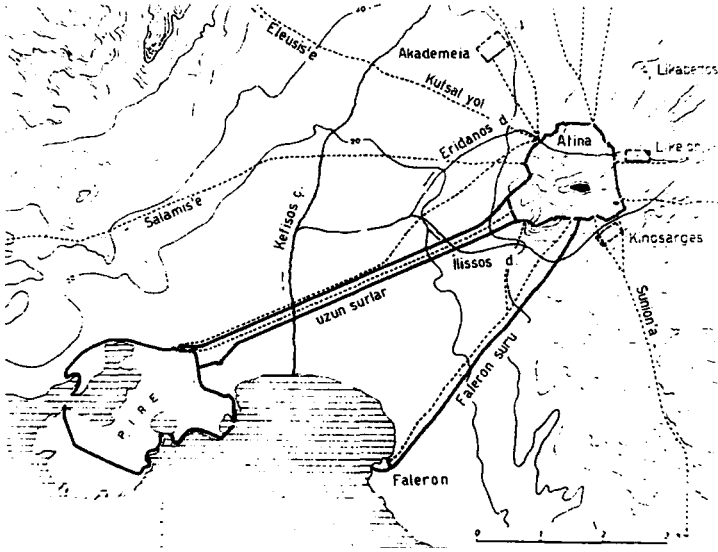
Resim 4: Priene Aşağı Gymnasion' nun rekonstrüksiyonu (Schede, M., Die Ruinen von Priene, Berlin 1964: Abb. 97)

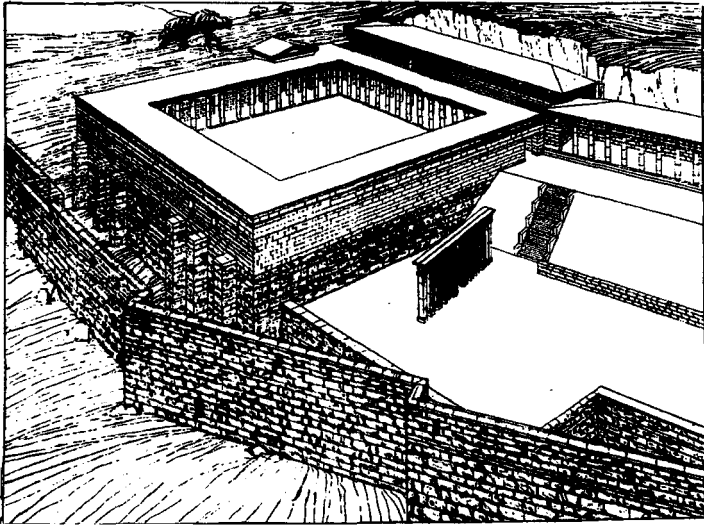
Resim 5: Grek eğitiminde müzik ve yazı derslerinden bir kesit (Attika kırmızı figür, kyliks, Berlin 2285) (Beck, F.A.G., Greek Education 450-350 BC, New York, 1964: r.4

Resim 6: Vitruvius'un gymnasium planı (Delorme 1960: fig. 67)

Resim 7: Atina kenti ve üç büyük gymnasionu (Akarca, A., Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I: Şehir ve Savunması, Ankara, 1987: Fig. 138)

Resim 8: Priene Aşağı Gymnasion ve stadionun rekonstrüksiyonu (Schede, M., Die Ruinen von Priene, Berlin, 1964: Abb. 101)

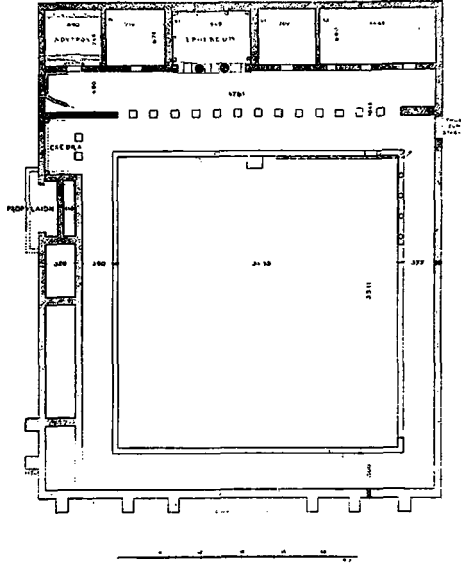

Abb. 271. Grundriss des unteren Gymnasiums.

Resim 9: Priene Aşağı Gymnasion'u (Wiegand, T., Schrader, H., Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen, Berlin, 1904: Abb. 271)

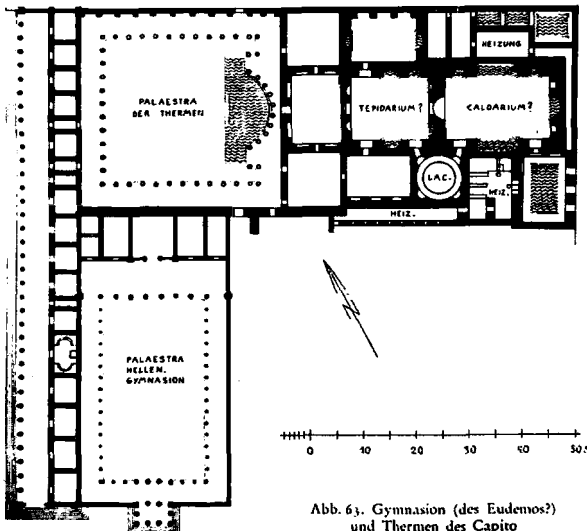
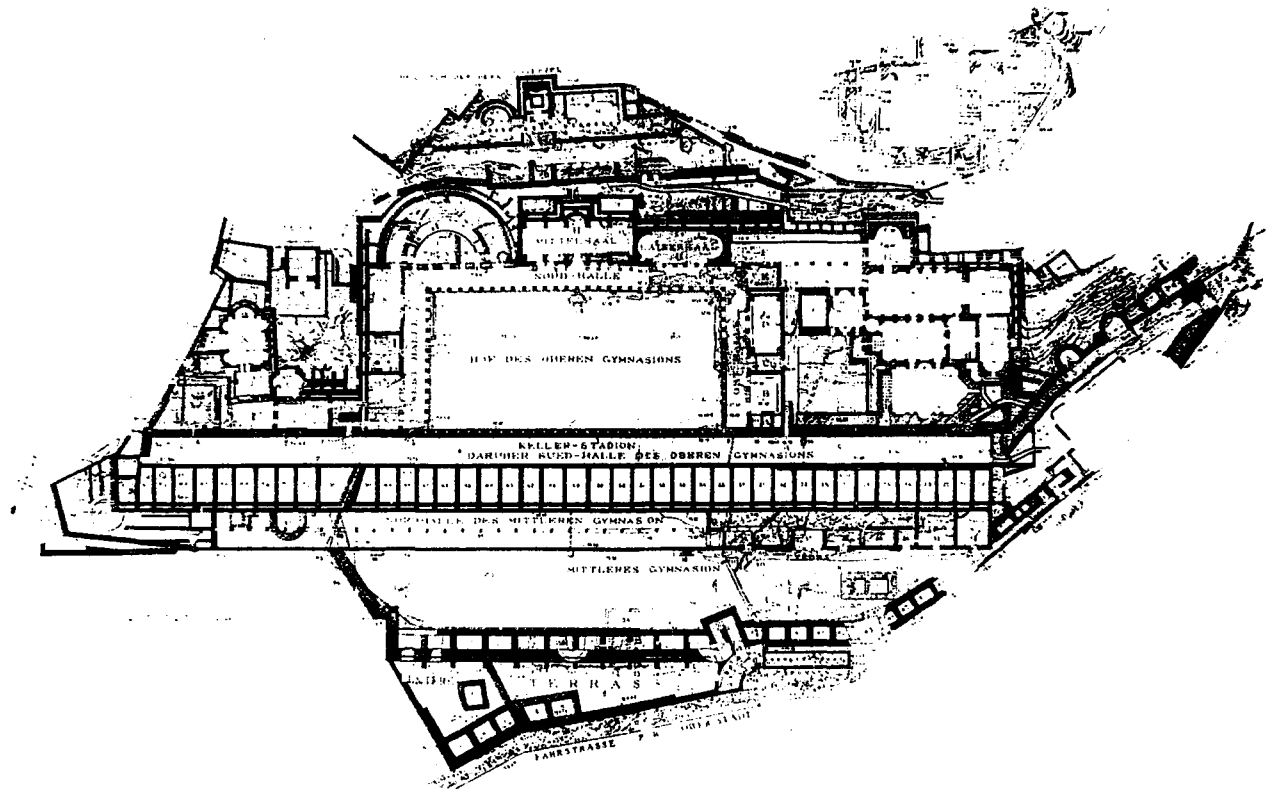

Abb. 63. Gymnasion (des Eudemos?) und Thermen des Capito

Resim 10: Miletos Hellenistik Gymnasion (Kleiner, G., Die Ruinen von Milet, Berlin, 1968: abb. 63)

Resim 11: Pergamon Gymnasionu (Schazmann, P., *Altertümer von Pergamon VI, Das Gymnasion, der Tempelbezirke der Hera* Basilea, Berlin, 1923: pl.III.IV)